

Сучасні підходи до вивчення творчості Василя Стефаника в школі

Тернінчук Надія Володимирівна¹, Мафтин Наталія Василівна²

Опубліковано	Секція	УДК
29.05.2025	Освіта/Педагогіка	340.13:342.9(477)
DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.15591068		

Анотація. У статті розглядаються методичні аспекти викладання у школі творчості письменника-експресіоніста Василя Стефаника. Розглянуто інтерпретації літературознавців, наводяться сучасні методологічні підходи до аналізу творчості новеліста на уроках української літератури в старших класах. Акцентується увага на впровадженні сучасних інтерактивних методів навчання на уроках української літератури, формуванні критичного мислення та емоційному осмисленні й сприйнятті творчості новеліста учнями. Запропоновано створення віртуального профілю головних героїв новел Василя Стефаника як одного із елементів пошуково-дослідницької роботи учнів. Сформульовано орієнтовні питання для застосування методу «Евристичної бесіди» під час вивчення твору «Камінний хрест». Стаття має теоретичну та практичну цінність, містить методичні рекомендації до викладання творчості В. Стефаника в закладах загальної середньої освіти.

Ключові слова: новела, урок, ідіостиль, письменницька «кухня», експресіонізм, літературний герой, метод, методичні рекомендації.

Modern Approaches to Studying the Works of Vasyl Stefanyk in School

Abstract. The article investigates contemporary methodological approaches to teaching the literary oeuvre of Vasyl Stefanyk, a prominent Ukrainian expressionist writer, in high school settings. It emphasizes the importance of incorporating modern pedagogical strategies into the study of his psychological short stories to cultivate critical thinking and foster students' emotional engagement with literary texts. The authors provide an in-depth analysis of Stefanyk's unique narrative style—characterized by brevity, emotional intensity, and a profound portrayal of the inner worlds of Ukrainian peasants—as a foundation for literary exploration in the classroom.

The study explores the role of biographical context in understanding Stefanyk's prose, drawing attention to his personal experiences and familial relationships, particularly with his mother, which significantly shaped the emotional tone of his work. Special attention is given to the method of biographical narrative and heuristic dialogue as effective techniques for analyzing key texts such as "The Stone Cross." The authors suggest using character social media profiles as an innovative form of project-based learning that encourages creativity and research among students.

¹ студентка факультету філології, Спеціальності 014.01 Середня освіта 014.01 Українська мова та література, м. Івано-Франківськ

² доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української літератури, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 76015, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57, <https://orcid.org/0000-0001-6661-2956>

Additionally, the article critically engages with various scholarly interpretations of Stefanyk's texts, highlighting debates around authenticity, social realism, and moral representation of Galician peasantry. It also discusses the psychological and philosophical relevance of Stefanyk's stories in the context of both historical and contemporary social conditions, including themes of migration, despair, and human dignity.

The methodological framework includes role-playing, integrated lessons with world literature (e.g., parallels with Walt Whitman), and the use of visual media such as film adaptations. These approaches are aligned with the current Ukrainian educational standards emphasizing student competencies like empathy, analytical reasoning, and personal expression.

Ultimately, the article presents Stefanyk's literary legacy not merely as a historical artifact, but as a vibrant pedagogical resource capable of engaging modern learners. It argues for the inclusion of interdisciplinary and interactive methods in literature teaching, thus reinforcing Stefanyk's place as a national literary figure with enduring international significance.

Keywords: short story, lesson, idiosyncrasy, writer's craft, expressionism, literary character, method, teaching recommendations.

Вступ

Творче надбання українського новеліста Василя Семеновича Стефаника неодноразово ставало основою для написання ґрунтовних наукових праць та монографій. На сьогодні важливим етапом у вивченні прози «покутського Майстра» є сучасне трактування з акцентом на поетиці експресіонізму. Розпочинати дослідження творчості Василя Стефаника необхідно з осмислення генези його творчості, методичних досліджень, практичних надбань учителів-методистів та поступово переходити до детального аналізу новелістики з акцентом на поетикальних аспектах.

Наукова новизна роботи полягає в сучасній інтерпретації творчого надбання письменника-новеліста Василя Стефаника.

Об'єктом дослідження є особливості вивчення психологічних новел Василя Стефаника в старшій школі.

Предмет дослідження – застосування сучасних інтерактивних методів та підходів у вивченні творчості Василя Стефаника на уроках української літератури.

Результати

Василь Стефаник – непересічний письменник, який творив за покликанням серця. Він є одним із найвидатніших майстрів психологічної новели в українській та світовій літературі. Вивчаючи творчість письменника-експресіоніста Василя Стефаника на уроках української літератури в старших класах, важливо акцентувати увагу на його письменницьку майстерність, тобто письменницьку «кухню». Стиль новеліста відрізняється лаконічним викладом думок, надзвичайною емоційною напруженістю, розкриттям внутрішнього світу літературних героїв. Василь Стефаник переймався долями селян, яких зображував у творах. Українські селяни для письменника були не лише героями, а й узагальненим образом народу, виснаженого віковичною працею. Можемо з упевненістю сказати, що письменницька «кухня» Василя Стефаника – це праця душі. Письменницьке слово в новелах наче випалене внутрішнім стражданням, де кожен рядок акумулює велику емоційну силу.

Дослідження творчості новеліста Василя Стефаника слід розпочинати із пошуків його естетичних уподобань, які мають вагомий відбиток у художніх текстах. Сторінки життя письменника сповнені болю та ніжності водночас. Розповідаючи учням життєвий шлях Василя Стефаника, потрібно звернути особливу увагу на взаємини митця з матір'ю, адже народна пісня, яку вона наспівувала, стала найтеплішим спогадом письменника із

дитинства. Материнська любов для новеліста відчувалася як щось сокровенне та надзвичайно особливе. Мати стала для Василя Стефаника символом моральної опори, адже коли батько відправляв його на навчання, вона плакала, з сумом передбачаючи майбутні страждання сина. Для письменника біла сорочка, у якій він йшов до школи, стала втіленням ідеалу, який протиставлявся жорсткій реальності світу. Стосунки Василя Стефаника з матір'ю формують емоційну вісь його життєвого та творчого шляху, яка є надзвичайно болісною, але безмежно сильною [2, с.15]. Таким чином, біографічний метод навчання полягає в стимулюванні учнів до самостійного вивчення матеріалу, а тому виклад основної інформації вчителем має бути пізнавальним та ґрунтовним.

На думку методиста Євгена Пасічника, пізнання творчості письменника неможливе без розуміння його ідіостилю. Учителі-словесники зауважують, що учні не мають навичок виокремлення манери письма автора з художнього тексту. Це вкотре підкреслює той факт, що вчитель має допомогти учням пізнати глибинність твору, особливості ідіостилю письменника. Ознайомлення учнів з життєвим шляхом письменника є не просто підготовчим етапом до вивчення його творчості, а й важливим психологічним та естетичним налаштуванням [6].

Перш ніж розпочати аналіз творчої спадщини Василя Стефаника на уроках української літератури, потрібно, як зазначає дослідниця Ольга Слоньовська, зважати на такі методичні поради:

1. Українське село в період XIX - поч. XX століття розвивалося в формі «єдиного потоку», що унеможливило перехід бідних верств населення до багатих. Також не було помічено ворожнечі між класовими станами, хоча в новелі «Суд» Василь Стефаник порушує це питання, але такий прояв був зумовлений під впливом спиртного.

2. Може здатися, що Василь Стефаник описував тільки злиденне та складне матеріальне становище селян того часу, але письменник бачив значно глибші душевні рани людей. Варто зауважити, що селяни не були здатні протистояти внутрішнім конфліктам, а тому ставали заручниками власної долі.

3. Характерно, що в мисленні головних героїв існує думка про безжальність людської долі, а в зв'язку з цим і безвихідь, яка спонукає їх на необдумані вчинки [7, с.146-147].

Дослідниця Ольга Деркачова прихильна до думки, що психологічні стани селян у період XIX - поч. XX століття (масова еміграція) можна співвіднести із сьогочасними подіями, які сколихують Україну щодня та мають негативний психологічний тиск на українців. У зв'язку з цим можна визначити методичну основу вивчення творчості Василя Стефаника, обґрунтовану Ольгою Деркачовою, викладеній у філософії тріадності. За цим методом дослідження учні мають спершу детально проаналізувати твір, зробити цитатні виписки, а згодом розподілити свої припущення за логіко-семіотичною моделлю трьохкомпонентної єдності (самоти → самотності → усамітнення). Досліджуючи новели письменника, старшокласники можуть зауважити, що моральна виснаженість, думки про наближення смерті та постійний страх були частиною життя селян [10, с.38].

Літературознавець Роман Піхманець, провівши аналіз новели «Новина» Василя Стефаника, акцентував увагу на свідченнях дослідників, які вважали твір штучним та неправдоподібним. У цьому контексті треба звернути увагу на статтю дослідника М. Млакового «Галицьке селянство у творах В. Стефаника». Варто підкреслити, що автор статті, як він сам зазначав, зростав у той самий час, коли діють герої новел В. Стефаника. Крім того, М. Млаковий додавав, що герої Стефаникових новел є «неселянськими, неспівзвучними з тими, що я їх бачив». Таким чином, дослідник сприймав новелу «Новина» фальшивою як у психологічному, так і в соціальному вимірі. М. Млаковий переконливо доводить, що покутське село, на відміну від зображеного в творі, не знало байдужості до проблем суспільства. Навпаки, воно протягом століть плекало стійку

мораль, яка була укоріненою в християнських цінностях. Зокрема, у допомозі нужденним, хворим, немічним, адже це було не лише обов'язком, а й частиною буденного життя селян. Отже, стверджувати протилежне – це зводити наклеп на галицьке селянство, зневажати його релігійні, моральні, духовні засади та традиції, що формувалися упродовж віків. У зв'язку з цим, Роман Піхманець зауважує, що в судженнях М. Млакового є багато неточностей, помилкових узагальнень, а також сумнівних висновків. Однак, зважаючи на вищевикладене, не слід залишати статтю М. Млакового поза увагою та вважати її повністю недостовірною. Більше того, схожі думки щодо покутського села висловлювали й інші дослідники – Юрій Гаморак та Іван Франко [9, с.440].

У чинній програмі для загальноосвітніх навчальних закладів для 10–11 класів (рівень стандарту) звертається особлива увага на ключові компетентності, якими має володіти учень/учениця, а саме: «установлювати причинно-наслідкові зв'язки між подіями в житті героїв твору; аналізувати життєву ситуацію з певної позиції». З огляду на навчальну програму важливим завданням для ґрунтовного засвоєння матеріалу є впровадження на уроках української літератури інтерактивних методів навчання. Під час вивчення новели «Камінний хрест» Василя Стефаника нам видається доречним застосувати метод «Евристичної бесіди», зокрема під час з'ясування питання еміграції українців за кордон. Ефективність засвоєних знань учнями безпосередньо залежить від правильного добору форм і методів навчання. У зв'язку з вищевикладеним пропонуємо орієнтовні питання для старшокласників, щоб упевнитися в їхньому розумінні порушеної проблеми еміграції:

Що, на вашу думку, змушувало селян у XIX - початку XX столітті емігрувати за кордон? Чим було це зумовлено?

Як ви гадаєте, чи були ризики для людей-емігрантів, чи не боялися вони невідомості? Обґрунтуйте свої припущення.

Уявіть себе на місці Івана Дідуха та поміркуйте, чи зважилися б ви покинути рідний край?

У час значного розвитку діджиталізації цікавим та творчо-пізнавальним завданням для старшокласників є створення профілю головного героя в соціальних мережах [3]. Безперечно, така форма роботи із художнім текстом розкриє творчі задатки учнів. Цей вид індивідуальної роботи можна провести в двох варіантах: створення реальної інстаграм-сторінки та віртуальної – творчої, записуючи опис героя, вклеюючи його фото, створюючи потенційні дописи тощо. На просторах Інтернету можна згенерувати фото літературного героя за цитатним описом або характеристикою зовнішності. Це підкреслює те, що учні під час виконання такого завдання виконуватимуть пошуково-дослідницьку роботу, яка сприятиме їхньому особистісному розвитку.

Дослідниця Надія Лаврусевич у своїй науковій розвідці розглядає вивчення новелістики Василя Стефаника на уроках української літератури в формі рольової гри, відзначаючи драматизм та трагізм творів письменника [4]. Метод рольової гри можна застосувати в формі альтернативного фіналу. Наприклад, старшокласники можуть видозмінити кінцівку новели «Камінний хрест» та розіграти відповідні сценки. Завдання вчителя може бути сформоване так:

Уявіть, що Іван Дідух, незважаючи на прохання синів виїхати за кордон, залишився в Україні. Обдумайте та розіграйте сценку.

Таким чином, метод рольової гри сприятиме розвиванню в здобувачів середньої освіти аналітичного мислення та формуватиме згуртованість класу. Інтерактивні методи навчання надають динамічності уроку та наповнюють його елементами гри, а це, власне, і зацікавлює учнів у вивченні літератури. Метод рольової гри значно посилює емоційний стан старшокласників, протиставляючи класичному прочитанню творів. Відтак можна впевнено стверджувати, що метод рольової гри під час вивчення творчої

спадщини Василя Стефаника дозволяє зблизити читача із внутрішнім світом літературного героя.

Учена-методист Ганна Токмань трактує ефективність вивчення творчості Василя Стефаника в 10 класі в формі діалогічного навчання. З'ясуємо техніку діалогічного навчання на прикладі новели «Камінний хрест». Метод діалогічного читання орієнтований на розуміння художнього тексту та вміння взаємодіяти з ним. Завдяки цьому методу вдається залучати старшокласників до активної роботи на уроці та спонукати їх до діалогічного коментування [8]. Ми вважаємо, що на уроці української літератури після технології діалогічного навчання доцільно використати метод дискусії, що полягає в доведенні власної, незаангажованої позиції. Таким чином, метод діалогічного навчання не лише збагачує зміст уроку, а й формує ключові компетентності учнів. Зокрема, у контексті творчості Василя Стефаника форма діалогічного коментування новел письменника дає змогу учневі зрозуміти внутрішню боротьбу українського селянина, трагізм його душі. У зв'язку з цим, діалогічне навчання на уроці української літератури є своєрідним містком між поколіннями, між мистецтвом і сучасністю, між словом і серцем.

Комплексний підхід вивчення експресіонізму в інтерпретаціях українських та зарубіжних письменників є актуальним на інтегрованих уроках. Ганна Токмань проводить паралель, що вивчення експресіоністичних творів Василя Стефаника можна здійснювати паралельно з творчим доробком Волта Вітмена [8]. Дослідження показало, що інтегровані уроки допомагають засвоїти навчальний матеріал у широкому контексті, роблять навчальну діяльність старшокласників практичною та цікавою. Певна річ, адже інтегрований урок української та зарубіжної літератури дає змогу учням по-новому осягнути значення та ознаки експресіонізму як літературного напрямку, а також відкрити для себе Василя Стефаника в новому світлі – митця європейського рівня, який спромігся перетворити біль українського селянства на загальнонаціональний образ, зрозумілий усім.

Впровадження на уроках української літератури інших видів мистецтва, зокрема кіномистецтва, уможливує порівняння тексту твору з екранізацією. Література та кіномистецтво мають тісний взаємозв'язок, адже літературні твори часто стають основою для кіносценаріїв. Як відомо, кіномистецтво інтерпретує художній текст через візуальні засоби, а саме: акторську гру, операторську роботу, музику, завдяки яким глядач може пропустити крізь себе сюжетні лінії твору, пережити прочитане на емоційному рівні. Леонід Осика дуже вдало використовує можливості кіномови, щоб передати глядачеві саме ті почуття, які вони відчули під час прочитання новели «Камінний хрест» Василя Стефаника. Фільм не тільки проєктує сюжет новели на екран, але й розкриває глибину письменницького задуму, майстерно передаючи внутрішню драму героїв. Відтак перегляд кінострічки Леоніда Осики «Камінний хрест» варто здійснити під час діалогічного навчання, про яке йшлося вище [1, с.217].

Проаналізуємо конспект уроку вчительки української мови та літератури Кузьменко Олени [Кузьменко О.О. Урок «Василь Стефаник. Новела «Камінний хрест». URL:<https://naurok.com.ua/urok-vasil-stefanik-novela-kaminniy-hrest-414045.html> (дата звернення: 15.03.2025)] для 10 класу (рівень стандарту) на тему «Василь Стефаник. Новела «Камінний хрест». Урок побудований у формі дослідження, структурований, спрямований на формування не тільки навчальних, а й виховних цілей. На уроці застосовано такі інтерактивні методи, як-от: рольова гра, літературна гра «Коло думок», написання художнього есе, складання асоціативного грона, метод образно-символічного аналізу та рефлексія «Серце». За методом рольової гри учні розігрують сцену покидання рідної землі Іваном Дідухом, тим самим передаючи трагедію галицького селянина, вимушеного покинути рідну землю. Важливо зауважити, що в кінці уроку учням пропонується заповнити картку самооцінювання, яка допоможе

кожному учаснику навчального процесу індивідуально простежити успішність засвоєння матеріалу. Отже, урок реалізує ключові компетентності, які зазначені в чинній навчальній програмі. Види та форми завдань впливають на формування особистості учнів, їхньої патріотичної позиції. Однак, учнів потрібно більше залучати до роботи над художнім тестом, наприклад, стимулювати їх до висловлення власних думок щодо образів-символів у новелі.

Висновки

Отже, сучасні підходи до трактування творчої спадщини Василя Стефаника ґрунтуються на синтезі літературознавчих праць та новітніх технологій, які обов'язково потрібно впроваджувати в систему організації навчально-виховного процесу. Зауважимо, що аналіз творів письменника в закладах загальної середньої освіти слід проводити з акцентуванням особливої уваги на психологічному аспекті. Вивчення української літератури повинно здійснюватися в синтезі з іншими видами мистецтва, як це передбачено навчальною програмою. Такий підхід до навчання розвиватиме особистісно-ціннісне ставлення учнів до сприйняття художнього світу, а також формуватиме здатність до глибокого розуміння і творення мистецьких образів.

Відтак новели Василя Стефаника залишаються актуальними й в наш час. Для сучасного читача твори письменника сприймаються не лише як історична пам'ять, а й як живий вияв страждання і сили духу українського народу. Таким чином, проведене дослідження підтверджує, що сучасне опрацювання творів письменника-експресіоніста Василя Стефаника є надзвичайно потрібним, адже вчитель має добирати такі методи та форми роботи з учнями, щоб стимулювати їх у самостійному та глибшому аналізі творчого доробку новеліста.

Список використаної літератури

1. Бабич Н. А. Інтегроване вивчення української літератури та предметів естетичного циклу в 10 класі / Н. А. Бабич // Таврійський вісник освіти. 2013. № 1. С. 217-223. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tvo_2013_1_40 (дата звернення: 13.03.2025).
2. Гнідан О. Василь Стефаник. Життя і творчість: Посібник для вчителя// О. Д. Гнідан. Київ, Рад. шк., 1991. 222 с.
3. Інстаграм-сторінка героя літературного твору – новий формат подачі навчального матеріалу. URL: <https://naurok.com.ua/instagram-storinka-geroya-literaturnogo-tvoru---noviy-format-podachi-navchalnogo-materialu-176954.html> (дата звернення: 10.03.2025).
4. Кузьменко О.О. Урок «Василь Стефаник. Новела «Камінний хрест». URL:<https://naurok.com.ua/urok-vasil-stefanik-novela-kaminniy-hrest-414045.html> (дата звернення: 15.03.2025).
5. Московкіна І.І. Поетика Василя Стефаника. Прикарпатський вісник НТШ. Слово. 2011. № 2 (14). С. 84-97.
6. Пасічник. Є. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів освіти. Київ: Ленвіт, 2000. 384 с.
7. Слоньовська О.В. Василь Стефаник: маєстро української новели. Монографія. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2021. 280 с.
8. Токмань Г. Вивчення літературного експресіонізму в середній школі: діалогічна технологія. Освітні обрії. №2 (55). 2022. С. 46-48.
9. Шевченко. Франко. Стефаник: матеріали Міжнародної наукової конференції / [ред. колегія : Кононенко В. І. (голова), Грещук В. В.,

- Салига Т. Ю., Хороб С. І.] ; Прикарп. ун-т ім. В. Стефаника. ІваноФранківськ : Плай, 2002. 498 с.
10. Шуляр В. Націонезламний Василь Стефаник: осмислення філософії життя і творчості. Теорія, методика і практика навчання. 2024. Вересень № 3 (102). С. 32-45.